

Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Tiflis Eyaleti'nin Demircihasanlı Nahiyesine Dair¹ (1723-1728)

Fikret Süleymanoğlu²
ORCID-0000-0003-2425-1085

Öz

1723 yılında Gürcistan'ın Kartli ve Kahet bölgelerini kendi topraklarına ilhak etmiş Osmanlı İmparatorluğu bu bölgelerin bünyesinde Tiflis eyaletini kurdu. Osmanlı tahrir defterlerine göre bölgenin ekonomik kaynaklarını belirtme ve vergi toplama amaçlı Tiflis eyaletinin mufassal tahrir defteri ("Defter-i Mufassal-Eyalet-i Tiflis") düzenlendi. İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde korunmakta olan mezkur belge Azerbaycan Türkçesinde ilk kez 2001 yılında Prof.Dr. Ş.M.Mustafayev tarafından yorum ve açıklamalarla birlikte yayımlanmıştı. Bu bildiride Tiflis eyaletinin Demircihasanlı nahiyesindeki sosyo-ekonomik ve etno-demografik durumunun adı geçen tahrir defterinin verileri ışığında araştırılması amaçlanmaktadır. Demircihasanlı, Osmanlı hakimiyeti döneminde Sünnî Türk nüfusun yoğun bir şekilde ikamet ettiği mono-etnik bir yapıya sahip olduğu için buranın halkı Osmanlı hakimiyetini kolaylıkla kabul etti.

¹ Bu çalışma Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına bağlı Bilim Geliştirme Fonu'nun maliye yardımı ile yapılmıştır – Ödenek № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/45/5

² fikret55@mail.ru

Hayvancılık ve kısmen de tarımla uğraşan bu nüfusun, diğer nahiyelerin sakinlerine kıyasla daha büyük miktarda vergi ödedikleri bilinmektedir. Bu yüzden Nadir Şah sakinlerin büyük bir kısmını cezalandırmış ve Horasan'a sürmüştü.

Anahtar kelimeler: Safevî devleti, Tiflis eyaleti, Osmanlı fethi, tapu tahrir defteri, Demircihasanlı nahiyesi

Damirchihanli district of Tiflis province under the Ottoman Empire (1723-1728)

Fikret Süleymanoğlu³

ORCID-0000-0003-2425-1085

Abstarct

In 1723 the Ottoman Empire annexed Kartly and Kakhety district of Tiflisto its own territory and created Tiflis province. According to the Ottoman's taxrules to identify economy recourses of the area and to draw them to tax theyestablished the comprehensive register "The mufassaldaftar of Tiflis province".

This document, which is preserved in the Istanbul Prime Ministry's archive, wasfor the first time published by prof. Sh.Mustafayev in 2001 in Azerbaijani languagewithcommentaries and explanations. Present article deals with social-economic and ethno-demographic status of Damirchihanli province on the basis of information in abovementioned register.It is known that Damirchihanli in the times of the Ottoman rule was a dwellingplace of monoethnic population consist of Turk/Sunni, and for this reason theygreet new dominion with positive attitude. People were engaged in cattle-breeding,partly agriculture, and in comparison with another districts, paid higher taxes. Thiswas a reason why the biggest part of the population was punished by exile toKhorasan by Nadir shah.

³ fikret55@mail.ru-

Keywords: *Safavy state, Tiflis province, the Ottoman occupation, comprehensive register, Damirchihanli district*

Giriş

Orta Doğu'nun kudretli devletlerinden biri olan Safevî Kızılbaş İmparatorluğu XVII. yüzyılın başlarından itibaren siyasî, ekonomik ve askerî gücünü kaybederek çöküşe geçmişti. Bütün alanlarda yaşanan sözkonusu çöküşün I. İsmâil, I. Tahmasb ve I. Abbas gibi güçlü Safevî devlet adamlarının vefatından sonra imparatorluğun yönetim sisteminde oluşan eksikliklerden, farklı etnik ve dinî unsurların sık sık itaatsizlikde bulanmalarından ve kanlı ayaklanmalardan, ayrıca Osmanlı ile yapılan sürekli savaşıardan, diğer taraftan Sünnî dünyasında tek başına otorite tesis etmenin yarattığı endişeden, Batılı devletlerin ilmî yenilikleri esas alarak hızlı ekonomik ve askerî gelişim kaydettiği halde Safevîler'in sahip olduğu üretim araçlarının basitliğinden, çağa ayak uyduramamalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Afrika'nın batı tarafından geçmekle Avrupa'dan Hindistan'a ve diğer Güney-Doğu Asya ülkelerine deniz ticareti yolunun açılmasının bir sonucu olarak kendi sınırları içerisindeki kara ticaret yollarının önemini kaybetmesi de sözkonusu çöküşü hızlandırmaktaydı. XVIII. yüzyılın başlarında devlet hazinesi boşalmış, Şahın yağmacı vergi politikası, memurların başlarına buyruk davranmaları, haydut ve eşkiya çetelerinin ticaret yollarında yaptıkları yağma ve soygunlar yüce bir müessese olan devletin otoritesini sarsmaktaydı. Hatta yerel yöneticiler toplanmış vergileri devlet hazinesine göndermeyerek kendilerine harcıyorlardı. Bu da maaşlarını zamanında alamayan askerlerin ayaklanmalarına yol açmaktaydı. Rusya'nın Safevî devletindeki Büyükelçisi, özel olarak görevlendirilmiş A.P.Volinski (1715-1718) şöyle anlatıyordu: “ ... onlar devletlerini öyle bir

duruma getirmişlerdi ki, Makedonyalı (Büyük) İskender hayatta olmuş olsaydı savaşla bile buraları böyle harabe haline getiremezdi”⁴.

Giderek derinleşmekte olan kriz kendini ilk olarak Ekim 1722 yılında belli etti. Şöyle ki, Afgan isyancılar kanlı bir kuşatma sonucu başkent İsfahanı ele geçirdiler. Sarhoş ve şarap tutkunu, “memleketin yönetimini harem hacelerine bırakmış” Şah Sultan Hüseyin sözkonusu yenilgiyi takdîr-i ilâhi olarak niteledi ve ailesi ile birlikte isyançıların lideri Mir Mahmud’un kampına giderek Safevîler’in iki yüz yıllık tacını ona teslim etti.

Safevî Devleti’nin içine düşmüş olduğu çaresizce durumdan yararlanmayı düşünen ve hilafet topraklarını genişletmek niyetinde olan Osmanlı İmparatorluğunun yanısıra “sıcak denizlere inme” planını gerçekleştirmek isteyen Rusya da Safevîler’nin yönetimsiz kalan vilayetlerinin büyük bir kısmını kendi topraklarına katmış oldu. Bakü, Gence ve İrevan kalelerinde bulunan yerel kuvvetlerin direnişine rağmen adı geçen devletlerin kolayca amaçlarına ulaşmış olduklarını söyleyebiliriz. 12 Temmuz 1724 yılında imzalanmış İstanbul Anlaşması’na göre, Derbent ve Bakü’nün yanısıra Hazar bölgeleri Rusya İmparatorluğu’nun, Güney Kafkasya’nın diğer toprakları ve günümüz Güney Azerbaycan toprakları ise Osmanlı İmparatorluğu’nun kontrolüne girdi.

1-Sosyo-ekonomik ve etno-demografik durum

XVIII. yüzyılın başlarında Safevîler’e bağlı bölgelerle merkezî yönetim arasındaki bağların kopması sebebiyle tarihinin en karmaşık dönemini yaşamakta olan bölgeler arasında Doğu Gürcistan da yer almaktaydı. Kartli çari VI. Vahtank’la (Hüseyin Kuli Han) Kaheti çarı II. Konstantin’in arasında mevcut olan ve çoğu zaman Car ve Gence müslümanlarının da

⁴ Jurnal poslannika Volinskogo, 1715–1718 gg. в kn. E.Zevakina Azerbaydjan v naçale XVIII veka. İzv. Ob-va obsledovaniya i izuçeniya Azerbaydjana, № 8, vip. 4. Baku, 1929, s .6.

katılmasıyla kanlı olaylar şeklinde seyreden düşmanlık halleri bu ve ya diğer tarafın üstünlüğü ile devam etmekteydi. Sözkonusu iç savaşlar sonucunda ülkenin doğu kısmında, müslüman Türkler'in yoğun bir şekilde yaşamakta oldukları Borçalı-Karayazı yöresinde ekonomi çökmüş, bölge yaşanmaz bir hale gelmişti.

1723 yılında Serasker İbrahim Paşa komutasında Gürcistan bölgesine gelen Osmanlılar burada birbiriyle husumet içerisinde olan Kartli ve Kahet bölgelerini bileştirerek Tiflis eyaletini oluşturdular. VI. Vahtank'ın müslümanlığı kabul etmiş kardeşi Ali Kuli (İesse) hanın, resmiyette çar olarak bilinmesine rağmen filiyatta bölgeni Tiflis beylerbeğisi Recep Paşa ve İshak Paşa yönetmekteydi.

Yeni eyalet Baratlı, Baydar ve Demircihasanlı nahiyelerini kapsayan Tiflis sancağı; Merkez, Taşir ve Penbek nahiyelerinden oluşan Somhit sancağı; Ahtala, İnce, Çuvar ve Türk nahiyelerini içine alan Akçakale sancağı; Sisi, Bedre, İmrahor, Karakalkan, Şansi ve Muhran nahiyelerini kapsayan Gori sancağı; Trialet ve Kumaret nahiyelerini içeren Trialet sancağı ve Kaykulu sancağından oluşmaktaydı. İlk iş olarak eyalete askerî takviye yapılmaya başlandı. Tiflis, Gori, Toprakağaç, Havlabar kalelerine 1113 yeniçeri, 342 topçu, 163 cebeci ve çok sayıda gönüllü, levent ve arabacı yerleştirildi. Gereken masrafların, eyaletin *mukataa* ve *ocaklık* gelirlerinden karşılanması öngörülmekteydi⁵.

Osmanlılar yıllarca olmuş fetih geleneklerine göre hareket ederek eyaletteki vergi kaynaklarını belirtmek ve bu gelirlerin hazineye aktarılmasını sağlamak amacıyla tapu-tahrir işlemlerine başladılar ve sonuç olarak günümüzde İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinde (N 897) korunmakta olan “Tiflis eyaletinin mufassal defteri” düzenlenmiş oldu. Defterin Borçalı ve Kazah'la ilgili kısımları Azerbaycan Türkçesinde ilk kez Prof.Dr. Ş.M.Mustafayev tarafından

⁵ Hüsamettin M.Karamanlı. Gürcistan. TDV İslâm Ansiklopedisi, 1996, cilt: 14, s.311.

yayımlanmıştır⁶. 2010 yılında Gürcistan Şarkiyatçıları S.Cikiya ve N.Şengeliya defteri Gürcü dilinde yayımlamışlardır⁷. Defter “Osmanlı döneminde tarihi Kazah ve Borçalı bölgelerinin idari yapısı, ekonomik durumu, bölgede yaşamakta olan vergi yükümlü nüfusun dinî ve etnik mensupluğu ve sosyal statusu ile ilgili önemli bilgileri kapsamaktadır”⁸.

Kaynaklarda genellikle Gürcistanda on bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesi hakkında bilgi verilmektedir⁹. Özellikle 1254 yılında Hülakü Argun han ve Nazarali han’ın (I. Irakli) iktidarı dönemine denk gelen 1688-1691 yılları arasında yapılmış sayımları kaydetmemiz gerekir. Kartli’de sınır bölgesi olarak bilinen ve bu nedenle “Metsinave droşa” (ileri sınır karakolu) adlandırılan yöresinde sonuncu nüfus sayımı 1721 yılında Kartli çarı VI. Vahtank’ın oğlu Şehzade Vakhuşti Bagrationi (1696-1757) ve Givi Tumanışvili tarafından yapılmıştır¹⁰. Söz konusu sayımların çoğu zaman düzensiz, tüm nüfusu kapmasayacak şekilde ve değişik ilkeler temel alınarak yapılması (genelde Türkler/Tatarlar sayıma tabi tutulmamaktaydılar), insanlar değil de evlerin kaydedilmesi bölgenin nüfus sayısı hakkında net bir rakamın söylenmesini mümkünsüz kılmaktadır. Böylece Osmanlılar`ın yapmış oldukları nüfus sayımının o zamana kadar yapılmış sayımlar arasında en mükemmeli olduğunu söyleyebiliriz.

Tiflis eyaletinin Tiflis sancağı daha önceki zamanlarda olduğu gibi, Osmanlı döneminde de stratejik, ekonomik ve siyasî açıdan büyük önem taşımaktaydı. Nitekim sancağın üç nahiyesinin ortalama yıllık geliri 3.852.139 akçeyi bulmaktadır. Bunun bölge gelirleri içerisinde çok yüksek bir tutar olduğu söylenebilir. Sancağın sosyo-ekonomik verileri, tahrir defterindeki bilgiler temel alınarak belirlenmiş olup aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

⁶ Tiflis eyaletinin mufassal defteri (Azerbaycan Türkçesine çeviren, giriş ve notlar: Şahin Mustafayev). Bakı: “Pedagogika”, 2001.

⁷ Tbilis vilaietis didi daftari, cigni II (Gürcü diline tercüme ve giriş: Sergi Cikia ve Nodar Şengelia). Tiflis, 2010.

⁸ Tiflis eyaletinin mufassal defteri, s. 6.

⁹ Yaso Lordkipanidze. Nijnaya Kartliya v pervoy çetverti XVIII stoletiya. Çast III-IV. Tbilisi, 1938, s. 5.

¹⁰ Age, s. 41.

Nahiyeler	Yerleşim biriml.	Nüfus		Vergi mükel.	Yıllık gelir (akçe)	Vergi mükel.	
		Müsl.	Hırist.			Müsl.	Hırist.
Baratlı	305	1043	19350	5.509	2.204.820	231	5.278
Demircihasanlı	88	8108	–	1.988	818.958	1.988	–
Baydar	56	4279	165	1.313	818.361	1.269	44
Yekun:	449	13.430	19.515	8.931	3.852.139	3.488	5.322

Tiflis eyaletinin Tiflis sancağının sosyo-ekonomik göstergeleri

Tiflis eyaleti, toprak vergisi oranına göre diğer eyaletlerden farklılık arz etmekteydi. Urmiye, Halhal ve Erdebil’de ikamet eden “bir çiftlik toprak” sahibi köylünün 50 akçe, Tiflis eyaletinde ikamet edenin ise 120 akçe vergi ödemesi gerekirdi. Bennâk kiraladığı toprak için Erdebil, Halhal ve Nahçıvan sancağında 18 akçe, Gence-Karabağ’da 40 akçe, Tiflis eyaletinde ise 60 akçe vergi ödeyecekti¹¹.

“Tiflis eyaletinin mufassal defteri”nin incelenmesi, tarihî Borçalı yöresinin Türk yurdu olarak günümüzdeki haline kavuşmasında, bu yörenin etnik ve demografik yapısının belirlenmesi hususunda önemli katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan tarım (özellikle de hayvancılık) sektörünün gelişmiş olduğu Demircihasanlı nahiyesi ile bağlı tahrir defterinde geçen bilgilerin, ülkemizde tarihyazını açısından ne kadar büyük önem taşıdığı bir daha doğrulanmış oldu. Yapılan araştırmalar günümüzde Bolnisi, Dmanisi ve Marneuli ilçelerine bağlı pekçok köyün nüfusunun bölgede meydana gelen çeşitli olaylar sonrası Demircihasanlı’dan bu yerlere göç ettikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırmalar, Demircihasanlı’dan mezkûr şehirlere göç eden sakinlerin yeni yerleştikleri yerlere kendi köylerinin adlarını verdiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin Bolnisi ilçesinin Kepenekçi, Arhılı,

¹¹ Yahşihanım Nesirova. Osmanlı hakimiyeti devrinde Urmiye ve Halhal bölgelerinin sosyal-iktisadî vaziyeti, Şarkşünaslık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bakı 2017, s.82.

Fahralı, Saraçlı, Koçulu, Muğanlı, Caferli köylerinin sakinleri XVIII yüzyılın sonlarına doğru Demircihasanlı'dan göçetmişlerdir. Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde 1840 yılına kadar mevcut olmuş Demircihasanlı ilçesinin (mahalının) de 1752 yılında bu yerlere göçetmiş Demircihasanlı halkı tarafından kurulmuş olduğu tespit edilmiştir¹².

Demircihasanlı nahiyesi Kür nehrinin sol kıyısında yer almakta olup günümüz Rustavi şehrinin bulunduğu alanın büyük bir kısmını, Gardabani (Karayazı) bölgesinin tamamını ve Ağstafa topraklarının bazı kısımlarını kapsamaktadır. Bazı tarihî kaynaklara göre, Demircihasanlı bozkırının kapladığı alan 40 bin desyatin (43 600 hektar) civarında olmuştur¹³. Yıllık ortalama yağış miktarının 471 mm, yıllık ortalama sıcaklığın 14,1°C derece olması¹⁴ ve doğal bitki örtüsü bölgede hayvancılığın gelişmesi için geniş imkanlar sağlamaktaydı.

Tarihçi, haritacı ve coğrafiyacı Vakhuşti Bagrationi, bölgenin XVIII. yüzyılın başlarındaki ekonomik, coğrafi, dinî ve etnik durumu ile ilgili şunları kaydetmektedir: “Karayadan aşağıya doğru uzanan çalılık alanda sayısız mal ve koyun sürülerine sahip Demircihasanlı köyleri yerleşmişlerdi. Zira bu yerlerde kış ılımlı geçmekte ve hayvanlar için yeterince ot bulunmaktadır. Mal ve koyun sürüleri Karaca dağında otlatılıyor. Bol miktarda su kaynağı, tuzlu suları ile bilinen bu yerler hayvanlar için yararlıdır. Sünnî mezheplerine mensup olan Tatarlar çalışkan, onurlu, cesur ve boylu poslu olup hayvan yetiştiriciliği işiyle uğraşmaktadırlar. Kendilerine “terekeme” derler. Kadınları da hep böyledir. İster atlı olsun isterse yaya erkeklerinden daha savaşırdılar”¹⁵. Demircihasanlı halkı yazın sonunda Karahaç, Ağlağan ve Başkeçid yaylağına çıkar, yazı orada geçirdikten sonra sonbaharda geri dönerler.

¹² Enver Çingizoğlu. Demircihasanlı mahalı. Bakı: “Mütercim”, 2015, s. 196.

¹³ Obozrenie Rossiyskikh vladeniye za Kavkazom, Çast I-II, Sanktpeterburg 1836, s. 79.

¹⁴ Klimat: Gardabani. <https://ru.climate-data.org/location/29765>, Erişim: 12 Kasım 2017.

¹⁵ Vakhuşti Bagrationi. Geografiya Gruzii. Tiflis 1904, s. 54.

Sözkonusu coğrafi durum, iklim şartları ve nüfusun çalışkanlığı gibi faktörler 1988 kişilik vergi mükellefinin ikamet ettiği nahiyenin yıllık vergi gelirlerinin 818 958 akçeyi bulmasına olanak hazırlamıştır. Böylece bu ekonomik göstergeler Demircihasanlı nahiyesinin İmparatorluğa yenice ilhak edilmiş diğer nahiyelerden üstün durumda olması anlamına geliyor. İstatistik verilere göre 5 266 kişilik vergi mükellefinin ikamet ettiği Erdebil nahiyesinin yıllık gelirinin 864 115 akçeyi¹⁶, Nahçıvan sancağının Dereleyez nahiyesinin yıllık vergi gelirinin ise 421 790 akçeyi¹⁷ bulduğu tespit edilmiştir. Tahrir defterinde geçen bilgilere göre, Demircihasanlı halkı *hububat, humus, bennâk, caba, mücerred* ve çift vergileri, ayrıca *bâd-i hava, koyun ve keçi vergisi, çeltikten alınan öşür vergisi, yağ vergisi, beytü'l-mâli'l-âmmе ve 'l-hassa, yava, değirmen vergisi* ödemişlerdi. Bu bilgiler arasında pamuk öşürünün adı da geçmektedir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle nahiyenin tarımsal bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ziraat için gerekli olan su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Kür nehrinin sularını bu bölgeye taşıyan Veli, Anbar ve Demircihasanlı adlı üç büyük ark yapılmıştı. Bunun yanı sıra adı geçen arklar, değirmenleri çalıştıran bir enerji kaynağı olarak da kullanılmaktaydı. Sözü edilen defterin bilgilerine göre tahririn (deftere geçirme) yapıldığı zaman nahiyede 64 yurt edinilmiş, 24 iskân edilmemiş toplam 88 yerleşim birimi bulunmaktaydı. Vergi mükelleflerinden 1 270'i *bennâk*, 260'ı *caba*, 458'i *mücerred* vergisi ödemekle yükümlü kılınmışlardı. Osmanlı tahrir kanunlarına göre "*bennâk*" topraksız veya yarım çiftten az toprağa sahip olan evlileri, "*caba*" evli ve topraksız şahısları, "*mücerred*" ise topraksız bekar kişileri ifade ederdi¹⁸. Genel olarak ailenin beş kişiden oluştuğunu kabul edersek nahiyedeki nüfus sayısının yaklaşık olarak 8 108 kişi olduğunu söyleyebiliriz. Sözkonusu nahiyede "*çift*" (yaklaşık 70 dönüm tarım alanına sahip olan kişinin ödeyeceği vergi) ve ya "*nim çift*" (yarım çiftlikten daha az toprağı bulunan) vergi

¹⁶ Erdebil livasının mufassal defteri (Araştırma ve transliterasyon: E.Arıklı). Bakı: "Elm", 2004, s.76.

¹⁷ Nahçıvan sancağının mufassal defteri (Araştırma, notlar ve yorumlar: Hüsamettin M.Karamanlı). Bakı: "Elm", 2001, s. 287.

¹⁸Güler Kafkaslı. XVIII. yüzyılın başları Osmanlı hakimiyeti devrinde Marağa livası, Şarkşünaslık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bakı 2017, s.76.

mükellefleri kayıtlara geçmemiştir. Buradan hareketle nüfusun genelde hayvancılıkla uğraştığını, gerektiğinde kendi ihtiyacını karşılamak için tarımla da uğraştığını söylemek mümkündür.

Tahrir verilerinden nahiyedeki ekilebilir toprakların yüzölçümünün belirlenmesine ve vergi mükelleflerinin *bennâk*, *caba*, *mücerred* vergilerini ödemekle yükümlü tutulmalarına rağmen bu uygulamanın Demircihasanlı nahiyesini kapsamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Demircihasanlı nahiyesinin ekilebilir topraklarının yüzölçümü tescil edilmemiştir.

Tahrir Defterindeki bilgilere göre Demircihasanlı nahiyesinin nüfusu zıkkredilen dönemde yalnız Sünnî Müslüman Türkler'den oluşmaktaydı. Ayrıca defterin kayıtları arasında gayri müslimlerin ödemekte oldukları "*ispence*" vergisi mükelleflerinin adlarına rastlanmamaktadır. Burada şunu da belirtelim ki, Güney Kafkasya'nın her hangi bir nahiyesinde sözkonusu monoetniklik (tek ırklılık) ve monotarikatlık görülmemektedir. Yarı köçebe bir hayat süren ve genelde hayvancılıkla uğraşan Sünnî nüfusun Kür nehrinin sol kıyısında yerleşmesi, burada hayvancılık ve tarım için uygun doğal şartların mevcut olması ile açıklanmaktadır.

Demircihasanlı halkı, Şî Safevî ordusunun taaruzlarına karşı doğal bir barikat oluşturabilirdi. Safevîler kuzeybatı yönünde sık sık yaptıkları askerî seferler zamanı hızlı akan Kür nehrinin sol kıyısına geçemiyor ve genellikle Kazah, Baydar ve Somhit adlı yerleşim birimlerinin de yer aldığı sağ kıyısını geçiş yeri olarak kullanıyorlardı. Diğer taraftan Alazan ve Kabırır nehirlerinin suları da yöre sakinlerini düşman hücumlarından korumaktaydı.

Demircihasanlı halkı Sünnî Osmanlılar'ın bölgeye gelişini memnuniyetle karşıladı. Çünkü onlar Şî Safevîler'e ve onlara bağlı Gürcü çarlarına vergi ödemeği itikadî açıdan doğru bulmuyorlardı. Onların bu tutumları ayaklanmalara yol açmaktaydı. Bu yüzden Osmanlılar eyaleti terkettikten sonra, 1735 yılında Nadir Demircihasanlı halkını cezalandırmak, dirençlerini kırmak ve Şiiliği yaymak amacı ile binlerce insanı zorla Horasan eyaletinin Sergah kasabasına sürdü. Bununla birlikte nüfusun büyük kısmı takipten kaçarak Karaca ve diğer yerlerde

saklandılar ve sürgünden kurtulmuş oldular¹⁹. Nadir'in vefatının ardından ise bir kısmı geri dönebildi.

Demircihasanlı nüfusunun büyük bir kısmı Kepenekçi, Yüzbaşı ve Şerafeddin taifelerinden oluşmakla birlikte Nazarlı, Saraçlı, Sarı Sabunçu, Emirhasanlı, Keçeli, Gamerli ve diğer çok sayıda taifeler de bu topraklarda ikamet etmekteydi. Vergi mükellefleri arasında Muhammed isminin daha yaygın olduğunu görmekteyiz. 1988 vergi mükellefinden 468 kişinin (23,5%) ismini oluşturan sözcükler arasında İslam Peygamberinin ismi (Muhammed, Pir Muhammed, Nur Muhammed) de geçmektedir. Bunlardan 297'sinin (15%) Ali, 184'nün (9,2%) Veli, 41'nin Hüseyin, 27'sinin ise Hasan adını taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca on üç yerleşim biriminde bulunan camilerde görev yapan imamların yanısıra bir cami müderrisinin ismi de kayıtlara geçmiştir. Bu bilgiler Demircihasanlı sakinlerinin İslâm dinine sıkı sıkıya bağlılıklarının değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Defterde Kara, Karahan, Sayılmış, Koca, Bahadır, Tanrıverdi, Tanrıkuli, Emirverdi, Ayıtmaz, Uruz, Tarhan gibi Türkçe kökenli şahıs isimlerine de raslanmaktadır. İster ırk adı ile adlandırılan yer isimleri, isterse de coğrafi yer isimleri olsun nahiyenin bir kısmı hariç tamamında kullanılan adların Türkçe kökenli olduğunu söyleyebiliriz. Kolukaralı, Yüzbaşı, Arkılı, Saatlı, Karamanlı, Kepenekçi, Sarı Sabunçu, Nazarlı, Kosalı, Çallı gibi taife adları; Aldelik, Alaağaç, Çoban dağı, Kadirbilen tepe, Ucatepe, Dişli tepesi, Oniki kayası, Arabatozu gibi yer isimleri; Hamamlı bulak, Yarılkanlı, Kuşkonan, Petekli, Bulutlu, Gengeden, Kesikburnu, Gurbulak, Acısu, Sakkızcık ve diğer benzeri yatak (ağıl) adları yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir.

¹⁹ Vahit Ömerli. Garayazı (I. bölüm). Bakı: "Çaşıoğlu", 2001, s. 123.

Sonuc

“Tiflis eyaletinin mufassal defteri”nde Demircihasanlı nahiyesi ile bağlı geçen bilgilerin ve bahsi geçen dönemle ilgili diğer kaynakların incelenmesi neticesinde Osmanlılar’ın bölgedeki hakimiyeti döneminde (1723-1728) nahiyenin Sünnî Türkler’in yerleşmiş olduğu monoetnik bölge olduğu belirlenmiştir. Hayvancılık ve tarımla uğraşan nüfus sözkonusu dönemde imparatorluğun topraklarına ilhak edilmiş diğer nahiyelere kıyasla yüksek oranda vergi ödemişlerdi. Nitekim bölgenin elverişli coğrafi koşulları, hayvancılık ve tarım için verimli topraklara sahip olması, diğer taraftan uzun süre devam eden yıkıcı iç savaşların ardından siyasî, sosyal ve ekonomik alanda istikrarın temin edilmesi Demircihasanlı halkı için uygun bir ortam sağlamıştı. Osmanlılar’ın bölgeye gelişini memnuniyetle karşılayan Demircihasanlı sakinleri Osmanlılar’ın bölgeyi terk etmesinin ardından Nadir Şah tarafından cezalandırılmışlardı. 1735 yılında nüfusun belli bir kısmı Nadir Şah’ın emriyle Horasan’a sürüldü. Bu sürgün hadisesi bölgenin etno-demografik yapısının Hristian nüfusun lehine değişmesine yol açtı. Fakat ileride gelişen olayların etkisiyle Demircihasanlı’da oturan pek çok aile komşu topraklara (Bolnisi, Marneuli, Dmanisi) ve Karabağ’a göçetmiş ve adı geçen bölgelerde etno-demografik yapının, Türk nüfusun lehine değişmesinde önemli katkıda bulunmuştu.

Kaynakça

BAGRATIÖNİ, Vakhuşti, 1904, Geografiya Gruzii. Tiflis.

ÇİNGİZOĞLU, Enver, 2015, Demircihasanlı mahalı. Bakı: “Mütercim Djavahov İvan. Narodniye perezisi Gruzii. Sanktpeterburg, 1901.

ERDEBİL LİVASININ MUFASSAL DEFTERİ, 2004, (Araştırma ve transliterasyon: *E.Arıklı*). Bakı: “Elm”

İSTORIYA O TAHMAS KULI-HAN, 1762, Sanktpeterburg,.

JURNAL POSLANNİKA VOLİNSKOGO, 1929. 1715–1718 gg. в kn. E.Zevakina Azerbaydjan v naçale XVIII veka. İzv. Ob-va obsledovaniya i izuçeniya Azerbaydjana, №8, vıp. 4. Baku.

KAFKASLI, Güler, 2017, XVIII. yüzyılın başları Osmanlı hakimiyeti devrinde Marağa livası, Şarkşünaslık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bakı.

KARAMANLI, M, Hüsamettin, 1996, Gürcistan. MTDV İslâm Ansiklopedisi, , cilt: 14. Klimat: Gardabani. <https://ru.climate-data.org/location/29765>, Erişim: 12 Kasım 2017.

LORDKİPANİDZE, Yaso, 1938, Nijnyaya Kartliya (v pervoy çetverti XVIII stoletiya. Çast III-IV). Tbilisi.

NAHÇIVAN SANCAĞININ MUFASSAL DEFTERİ, 2001, (Araştırma, notlar ve yorumlar: *H.Memmedov*). Bakı: “Elm”.

NESİROVA, Yahşihanım, 2017, Osmanlı hakimiyeti devrinde Urmiya ve Halhal bölgelerinin sosyal-iktisadî vaziyeti, Şarkşünaslık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bakı.

OBOZRENİE ROSSİYSKİKİH VLADENİY ZA KAVKAZOM, 1836, Çast I-II, Sanktpeterburg.

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

Cilt:IV/Sayı:XIII/Aralı/MMXVII

Volume:IV/Number:XIII/December/MMXVII

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Süleymanoğlu/atdd/0000-0003-2425-1085

Makale Başv. Tarihi:19/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:22/12/2017

ÖMERLİ, Vahit, 2001, Garayazı (I. bölüm). “Çaşıoğlu”, (?), Bakı.

TBILISIS VILAIETIS DIDI DAFTARI, 2010, cigni II (Gürcü diline tercüme ve giriş: *Sergi Cikia* ve *Nodar Şengelia*). Tiflis.

TIFLIS EYALETININ MUFASSAL DEFTERI, 2001, (Azerbaycan Türkçesine çeviren, giriş ve notlar: *Şahin Mustafayev*). “Pedagogika”, Bakı.